

fordításában, másrészt viszont súlyosan kritizálja személyeskedő írása miatt. A kortárs szemtanú szubjektivitását mintha ki akarná szűrni a levelek jegyzetelése, mintha egyfajta objektivitás mércéjével mérne, ami valószínűleg a tudományosságot szolgálja, de ez a szelekció tényeket is kiszűr. A levél szubjektív műfaj, és az érdeklődő olvasót pontosan a személyes részletek érdeklik. Ez a fajta száraz jegyzetelés kudarcot vall a levelek világának megjelenítésében.

A *Tanulmányok, esszék, cikkek* 1993-ban jelent meg, a *Beszélgetések* 1994-ben, a *Naplók, töredékek* 1995-ben, a *Széppróza* 1996-ban és 1998-ban (előzőleg megjelent Jelenits István szerkesztésében *Szög és olaj* címmel), a *Publicisztikai írások* 1999-ben, *Összes verseit* pedig 1992 és 1999 között hatszor adták ki. Pilinszky János *Összegyűjtött munkáinak* áradata a Pilinszky-életmű feldolgozásának inkább mennyiségi, mint minőségi anyagot szolgáltat. Hafner Zoltán is elismeri, hogy „valamennyi kötet elsősorban az olvasóközönség Pilinszky iránti szimpátiájának – ha tetszik, a kultusznak és a divatnak – köszönhető”.

Az összegyűjtött anyag hatalmas mennyisége, a szakirodalom kritikai kiadás

iránt kifejezésre juttatott igénye jelzi az életmű tudományos feldolgozásának szükségességét. A levelezés kiadása általában jó alkalom a kritikai kiadás első megközelítésére, hiszen ez alapján lehetséges tudományos igényű biográfiát írni, ami majd a versek kritikai kiadásának alapjául szolgálhat. Úgy tűnik, hogy az összegyűjtött teljes Pilinszky-életmű objektiv, tudományos feldolgozásának akadálya az anyag frissességében áll, amely még nem távolodott történelemmé. Az irodalomtörténet a Nyugat első nemzedékének feldolgozásánál tart, hiszen Babits Mihály életművének kritikai kiadása éppen készül, Kosztolányié el sem kezdődött.

Pilinszky János összegyűjtött leveleinek ellentmondásossága egyszerűen következménye a Pilinszky-életmű köztes állapotának: még nem lehet tisztán tudományos igénnyel fellépni vele szemben, annak ellenére, hogy már kortárs korában nyilvánvaló volt irodalomtudományi jelentősége. A Pilinszky János *Összegyűjtött munkái* a lehetséges megoldás a régi kiadások megismétlésének rossz és a kritikai kiadás ideális alternatívái között – mintegy kiaknázva a Pilinszky-kultusz teremtette piaci lehetőségeket.

Korda Eszter

H. NAGY PÉTER: KALLIGRÁFIA ÉS SZIGNIFIKÁCIÓ. TANULMÁNYOK, KRITIKÁK

Veszprém, Művészetek Háza, 1997, 116 l. (Vár Ucca Tizenhét Könyvek, 19).

Olyan fiatal szerző első kötetét veheti kezébe az olvasó, aki az utóbbi években több fórumon bizonyította már egyedi kritikai látásmódját. Tanulmánykötetekben, antológiákban és több országos folyóirat hasábjain jelentek meg írásai, me-

lyekből a jelen kötet közül válogatást. A gyűjtemény – melyhez névmutató is szerkesztetett – közli a kötetben szereplő írások eredeti változatának leelőhelyét. Az egyszerű, de igényes tipográfia Fenyvesi Ottó munkáját dicséri, míg a borítón Géczi

János képverse látható. A kötet három részre oszlik. Tanulmányoknak, hosszabb lélegzetű elemzéseknek ad helyet *Az interpretáció útjai* című fejezet, melyet *Az applikáció lehetőségei* című követ, betekintést adva a kritikaíró H. Nagy Péter műhelyébe négy kisebb írással, melyek tárgya valamely kortárs irodalomtörténeti, illetve elméleti magatartás vizsgálata. Függelékben hozzászólást olvashatunk a Jelenkorban, Bónus Tibor tanulmányával 1996 januárjában kezdődött kritika-vitához. Ez a rövid, de mondanivalójában szerzteágazó szöveg alkotja a harmadik, befejező részt.

A kötet első tanulmányában, a *Kalligrafia és szignifikáció*ban a szerző rámutat az avantgárd művészeti ideológiájának (esztétikájának) (ön)ellentmondásaira, arra, miért „nem képes (a folytonosság értelmében elgondolt) történetinek mutatkozni”. Ugyanakkor fölmerül a hasonlóság, sőt a megfelelés lehetősége az avantgárd esztétikája és a modernitáson túli irodalom elméletíróinak törekvései között. Ezáltal megteremtődhet a feltétele a harcos elszakadásában önmagába záruló század eleji irányzat szövegei újraolvasásának. Korántsem ilyen egyértelmű a Kovács András Ferenc *J. A. szonettje* című versét elemző, *A szöveghatárok feloldódása* címet viselő tanulmány megítélhetősége. H. Nagy Péter átfogó képet ad az eddigi Kovács András Ferenc-recepcióról, további feladatairól, lehetséges irányairól. Ezzel párhuzamosan mutatja be a József Attila-korpusz újra- és átírásának folyamatát, melynek a *Már nem sajnó* című pseudo-József Attila kötet létrejötte mellett az Alföld felkérésére íródott szonettek talán legmarkánsabb képviselői (Kovács András Ferenc verse is ezen szonettek közé tarto-

zik). H. Nagy tanulmányával kapcsolatban azonban szólnom kell két lábjegyzet önállósodásáról. Nem valószínű, hogy helyénvaló az idézetbe történő belejegyzetelésnek (2. jegyzet) még az a módja sem, ha a mentség érveit szintén lábjegyzetbe (1. és 2. jegyzet) soroljuk. Ezzel megszűnik a jegyzet „alárendelt”, főszöveget „kiegészítő” szerepe, mely így a szöveg „alatt” rejtőzik ugyan, de sem minőségében-fontosságában, sem mennyiségében nem elhanyagolható. Elfogadható a szerzőnek az a törekvése, hogy válaszoljon egy őt ért kritikára, de éppen H. Nagy bizonytalanítja el az olvasót afelől, hogy a műelemző tanulmányban amúgy is lábjegyzetbe sorolt „válasz” hozzátartozik-e egyáltalán a dolgozathoz. Osztom a kötet lektorául felkért Kulcsár Szabó Zoltán véleményét a 9. lábjegyzettel kapcsolatban csakúgy, mint az inkriminált zárójeles szövegrészt illetően a 15. oldalról. Emelné a tanulmány értékét, ha ezek a részletek kimaradnának belőle. Az egyébként érdekes verselemzésekre térve H. Nagy Péter hármas viszonyt tételez a *J. A. szonettje* „írója”, J. A. (József Attila) és a vele tökérmogramú A. J. (Arany János) között. A dolgozat nem valami homályos és kibogozhatatlan szerzői intenció, akarat, közlési szándék feltérképezését vállalja, hanem a Kovács András Ferenc-szöveg eddig föltáratlan rétegeinek átvilágítását. Robusztus jegyzetapparátusa hathatós támogatásával „fölerértékeli” a *J. A. szonettjét* egy lehetséges irodalmi környezet számára. Mégpedig úgy, hogy elszakítja az eddigi Kovács András Ferenc-életműtől. Ezzel azonban nem elégszik meg. „Beleír” a kanonizációs aktusba, azaz kommentárok-
kal egészíti ki a jegyzetek idézeteit (például a 44., 48., 49., 54., 56., 58. és 63. jegy-

zetek esetében). Talán „erős olvasás”-nak nevezhetnénk ezt az értelmezési módot, mely egy minden részletében önálló és kidolgozott, megalapozott koncepciót alkalmaz az adott szövegre, újjáteremtve azt, valahogy oly módon, ahogy Jorge Luis Borges teremtette meg Pierre Menard-ral a *Don Quijote* újabb mítoszát. Gyakran előfordul az is, hogy a szöveg különböző beszédhelyzetek ütköztetéséből, egymásra-egymásnak feleltetéséből és megfeleltetéséből építkezik, mint *A nyelvi tér poétikája és a történeti emlékezet „újraírása”* című tanulmányban. Jórészt Esterházy és Nádas nagyregényeire reflektáló kritikusi magatartásokat idéz H. Nagy, és a továbbiakban Kulcsár Szabó Ernő, Foucault, Thomka Beáta és Bazsányi Sándor kritikai reflexióit felhasználva vizsgálja Márton László *Átkelés az úvegen* című nagyregényét. Az elemzés az utolsó másfél oldalon válik különösen izgalmassá és eredetivé, mikor a szerző a világirodalmi előzményeket térképezi fel és veti egybe a művel és az életműben azt megelőző kisregényekkel. Az elemzés tartalmazza a későbbi folytatás lehetőségeit is. Történetiség és térbeliség összefüggéseinek, problémáinak az írás síkjára való vetülésével, élőbeszéd és írásbeliség nyelvi korlátainak különbözőségével jelölhető ki néhány további értelmezési irány, melyek az igény szintjén tulajdonképpen jelen vannak a dolgozatban.

A lexikon mint a lehetséges történelmek archívuma című írás Milorad Pavić *Kazár szótárának* egy lehetséges értelmezését adja. H. Nagy Péter hosszadalmas bevezető után tér rá a szótár elemzésére. Az ábécé betűivel jelölt-sorszámozott bekezdések pusztán az imitáció szintjén idézik a *Kazár szótár* címszavainak tetszőleges sorrendű olvasását. H. Nagy nem aknázza

ki a halálmotívumot az olvasó halálában mint jelben rejlő további értelmezési lehetőségként. Mickiewicz *Ősökje* mint a szótár sorskatalógusának lehetséges előképe igen figyelemreméltó ötlet, következetesen kidolgozva. (Megjegyzem, a sorskatalógus kiemelkedő fontosságú egy másik jelentős közép-európai nagyregényben is, Hamvas Béla *Karneváljában*, mely – a sors furcsa szeszélyéből – éppen szerb nyelvterületen igen népszerű.) Annak az olvasónak a számára, aki korábban már olvasta Pavić regényét, mely a magyar könyvkiadás és terjesztés csődjére jellemzően szerfelett nehezen hozzáférhető magyar nyelven (eddig egyetlen kiadása, melyre a tanulmány szerzője is hivatkozik, s amely 1987-ben jelent meg Újvidéken, mára már az antikváriumok ritkaságává vált), a Q bekezdéstől válik valóban érdekessé az elemzés. Brasnyó István fordításában ugyanis csak a *Kazár szótár* férfi példánya jelent meg. A női könyv fontos részletei valószínűleg H. Nagy Péter tanulmányában idézve válnak először hozzáférhetővé a magyar olvasó számára. Kár, hogy ennek a részletnek a fordítójáról semmit nem tudunk, H. Nagy nem közli a nevét. Talán ez is Brasnyó fordítása? A filológiai tényfeltárást a szerző az egyik alcímében említett „négykezes olvasás” lehetséges megfejtésével folytatja. Bár valószínűleg nem ismeri a szerb nyelvet, ezért mégsem marasztalható el H. Nagy Péter; éppen a korunkban már szinte megszokottá váló auktorizált fordítói tevékenység megléte miatt, valamint azért, mert a fordítás és az „eredeti” szöveg problematikáját oly kimerítően elemzi a tanulmány első részében. A baudrillard-i szimulákrum fogalmának ráolvasása a lexikonregényre felfejti az egyes szereplői típusok (például

az álomvadászok) és az olvasói magatartásformák közti analógiákat. H. Nagy Péter feltételezi, hogy az álomfejtés és a halál folyamatának olvasata összekapcsolódva dekonstruálja az európai halálmitoszt, s ezt a saját-halál és a gyermekhalál fogalmainak az ütköztetéséből vezeti le. Végül több szempontból is figyelemre méltó a H. R. Jauss-szal kezdeményezett vita. Jauss értelmezése a konkrét történetiség, politikai helyzet (Jauss, Pavić és a 20. századi olvasó közös jelenkortörténete) talaján állva nem veszi figyelembe a szótárból kiolvasható eltérő logikák, eltérő beszéd-módok és eltérő igazságértékű történetek együttes jelenlétét, s nem tartja fontosnak sem a „hamis áldozat” problematikájával összefüggő „kazár” történetet, sem a „csodatojás” feltörésének, azaz a szótár megmenekülésének történetét. H. Nagy értelmezéséből kitűnik: szellemtörténeti összefüggések vizsgálatakor nem biztos, hogy a jelenkori történeti helyzet ráolvasásához vagy metodológiájának alkalmazásához kell fordulnunk. „A metaforák szívósabbak, mint a tények” – idézem a Paul De Mant idéző H. Nagy Pétert.

Krasztev Péter könyvének alapos bírálataival kezdődik a kötet második része. Most csupán két dologról szeretnék a kritika kapcsán említést tenni. A szerző felhívja a figyelmet az európai Nietzsche-recepcióra, melynek már 19. század végi létezése bizonyítható és dokumentált mind Nyugat-, mind Kelet-Közép-Európában. Hamvas Béla kapcsán azonban talán nem a *Scientia Sacra I.* szerzőjének gondolkodói rendszerét-hozzáállását kellett volna bírálni, hanem rámutatni arra a jellemző értelmezői folyamatra, amely napjaink Hamvas-rensztársát egy, a mesterétől idegen sematikus mitizálás, sőt okkultizmus gyakorlására

használja fel, a hamvasi szövegvilágot is ennek az irodalom- és gondolkozástörténeti kimerának a szolgálatába állítva.

Szabolcsi Miklós József Attila-monográfiájáról szólva H. Nagy Péter egy filológiai és elméletileg egyaránt megalapozott irodalomtörténet-írás követelményét tartja jogosultnak. Az elemzés befejező részében leírt mondata legalábbis megfontolandó: „A filológiát átalakíthatjuk a megértés tudományának egyik nélkülözhetetlen területévé.” Eisemann György *Ősformák jelenidőben* című esszékötetével kapcsolatban az Eisemannétól eltérő és Derrida apokalipszis-értelmezésével rokon jegyeket mutató *A rózsza neve*-értelmezés az, ami felkeltheti az olvasó figyelmét, valamint az Ady-olvasás ezredvégi lehetőségeinek latolgatása. A szerző pontosan, tárgyilagosan bánik fogalmaival, főként a posztmodern fogalmának meghatározásával, ahogy ez a *Beszédmódok között* című szövegből is kiderül.

A függelék, a hozzászólás a kritikavitához bizonyos szempontból a kötet összefoglalásaként is olvasható. Újra megfogalmazza azokat az elveket és irányokat, amelyek szerint a szerző a magyar irodalomtörténeti-elméleti beszédmódok helyzetét, változásait elképzei. A konkrét alkalom azonban, ami a kötetzáró szöveg megírására készítette H. Nagy Pétert, nehezen illeszthető a gyűjtemény kompozíciójába, hiszen a függelék rövid terjedelme mellett kiterjedt és valószínűleg már lezárt vitára hivatkozik. A magyar kritikakultúrával kapcsolatban tett észrevételek ezzel együtt megszívlelendővé és továbbgondolásra méltóvá teszik ezt a rövid eszmefuttatást.

A *Kalligráfia és szignifikáció* olvasójában fölmerülhet a kérdés: mi készlet egy

fiatal szerzőt arra, hogy kritikáinak gyűjteményét önálló kötetbe rendezve bocsássa a nagyközönség elé? Persze a legtöbb ezredvégi olvasó számára költőinek tűnhet ez a kérdés, hiszen a jelenkori magyar irodalom történetében a dokumentáció jelzésértékűvé, a jelenlét jelölőjévé kezd válni, illetve már azzá is vált talán. Még élő alkotókról születnek monográfiák, va-

lamint a saját, megélt kor irodalomtörténete is a tudományos-elméleti feldolgozás tárgyává válik. Mindezen törekvések által – melyek közé H. Nagy Péter kritikagyűjteménye is sorolható – olyan távlatot kaphatnak a vizsgált életművek vagy korszakok, amelyeket a történeti idő még nem nyithat-nyitott rájuk.

Kelemen Zoltán

Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap,
a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
és a Soros Alapítvány támogatásával

A kiadásért felel a Balassi Kiadó igazgatója
Szedte és tördelte a szerkesztőség
Budapest, 2000
A nyomdai munkálatokat a László és Tsa Bt. végezte
Felelős vezető: László András
HU ISSN 0021-1486

Terjeszti a Balassi Kiadó
Előfizethető a Balassi Kiadó Terjesztési Irodájánál (1013 Budapest, Attila út 20.,
tel./fax: 214-9673) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a ki-
adó Postabank 11991102-02120733 számú számlájára.
Példányonként megvásárolható a Balassi Kiadó könyvesboltjában (1023 Buda-
pest, Margit u. 1., tel.: 212-0214, fax: 335-2885).

Egy szám ára: 400 Ft
Előfizetési díj a 2000. évi számokra: 2400 Ft

Külföldön terjeszti a Balassi Kiadó

PUBLICATIONS D'HISTOIRE LITTÉRAIRE
104e année – n° 1–2 2000

COMITE DE REDACTION

László Szörényi
directeur de la revue

Gábor Kecskeméti
rédacteur en chef

Mihály Balázs
Ferenc Bíró

István Bitskey
Péter Dávidházi

Edit Erdődy
Péter Kőszeghy
Péter Kulcsár

György Tverdota
András Vizkelety

*

Tünde Császtvay
rédacteur technique

REDACATION

H-1118 Budapest
Ménési út 11–13.

Hongrie

Internet:

<http://www.iti.mta.hu/~itk/>

Adresse électronique:

itk@iti.mta.hu

<i>Knapp, Éva</i> : Moyens emblématiques dans les sermons de Hongrie du 17 ^e et du 18 ^e siècles	1
<i>Bíró, Ferenc</i> : Du drame <i>Bánk bán</i> (<i>Palatin Bánk</i>) de József Katona	24
<i>Kelevéz, Ágnes</i> : Sur la trace de Babits, à la naissance de <i>Laodameia</i>	62
Bulletin	
<i>Gömöri, György</i> : Des aspects hongrois dans les œuvres de Bartosz Paprocki	93
<i>Csillag, István</i> : Certains éléments de la datation de l'œuvre de Zrínyi : <i>Réflexions sur la vie du roi Mathias</i>	97
<i>Penke, Olga</i> : La représentation de l'amour dans les premiers romans hongrois	100
<i>Papp, Júlia</i> : Les motifs du topique <i>Querela Hungariae</i> dans les descriptions de ruines du 18 ^e et du 19 ^e siècles	115
Atelier	
<i>Szentpéteri, Márton</i> : L'Édition posthume de la rhétorique combinatoire d'Alsted dans le livre <i>Rudimenta oratoriae</i> de Piscator	129
Anniversaire	
<i>Kakuszi, B. Péter</i> : L'expressionnisme allemand et Sándor Márai	165
Textologie	
<i>Hajdu, Péter</i> : Du 39 ^e tome de l'édition critique des œuvres complètes de Mikszáth	185
Analyse	
<i>Nagy, Levente</i> : La structure du temps et la vision de l'individu dans trois épopées hongroises du 17 ^e siècle	197
Documents	
<i>Szelestei N., László</i> : Une traduction d' <i>Argenis</i> , avec des parties hongroises en vers prosodique (1761)	224
<i>Nyéki, Lajos</i> : Du courrier parisien de László Gara	232
Revue	
Kecskeméti, Gábor: Prédikáció, retorika, irodalomtörténet (Sermon, rhétorique, histoire littéraire) (<i>Szilasi, László</i>)	240
Imre, Mihály: „Magyarország panasza” (« La Plainte de la Hongrie ») (<i>Szabó, András</i>)	251
Barokk színház – barokk dráma (Théâtre baroque – drame baroque) (<i>Nagy, Júlia</i>)	252
Kókay, György: A könyvkereskedelem Magyarországon (Le Commerce de livres en Hongrie) (<i>Pavercsik, Ilona</i>)	256
Beszélő tárgyak (Objets parlants – Les reliques de la famille Pctófi) (<i>Holdampf, Hedvig</i>)	258
Tomáš, Karol: Szlovák tükörben (Ce que reflète un Miroir slovaque) (<i>Ratzky, Rita</i>)	260
Porkoláb, Tibor: Irodalmi emlékhelyek Abaújban, Borsodban, Gömörben és Zemplénben (Villes et villages qui gardent la mémoire d'hommes littéraires dans les départements Abaúj, Borsod, Gömör et Zemplén) (<i>Kerényi, Ferenc</i>)	262
Nagy, Miklós: Klió és más múzsák (Clío et d'autres muses) (<i>Inre, László</i>)	264
Pilinszky János Összegyűjtött levelei (Lettres recueillies de János Pilinszky) (<i>Korda, Eszter</i>)	266
H. Nagy, Péter: Kalligráfia és szignifikáció (Calligraphie et signification – Etudes et critiques) (<i>Kelemen, Zoltán</i>)	275

„»A tanult férfi az okos embereknek elveszett társaságát soha feleséggel helyre nem hozhatja.«”

„Életünk folyamatos szerkesztői munka, számtalanszor újraírjuk, töröljük és átszerkesztjük elbeszéléseinket, a harmonikus személyiség a világosan szerkesztett szövegekhez hasonlít, a személyiség zavarai pedig a rosszul szerkesztett szövegek ellentmondásaihoz.”

„»...az alsó világ a felső világgal való hasonlóságra törekszik...«”

„...szellemtörténeti összefüggések vizsgálatakor nem biztos, hogy a jelenkori történeti helyzet ráolvasásához vagy metodológiájának alkalmazásához kell fordulnunk.”

„Ahhoz, hogy megértsük az ars lényegét, ismernünk kell a középkori, majd a kora újkori enciklopédiát, a tudományoknak akkori teljes körét, de ebben az esetben is csak olyan kérdések megoldására használhatjuk Lullus tárcsáit, amelyek ebben a dimenzióban értelmezhetőek.”

„Verba sine Rebus, putamina sunt sine nucleo, vagina sine gaudio, umbra sine corpore, corpus sine anima...”

„...világviszonylatban nemhogy nem »tűnt el« a szociológiai, a történelmi, sőt a marxista vagy ahhoz közlálló irodalom-felfogás, de nem is nagyon szorult háttérbe.”

„...a »gyáva herceg« Biberach sejtése ellenére mégis »boldogult«.”

